

יהודה אליצור / ירושלים

אתה ובנך

על חינוך הבנים לשמירת שבת

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם". שמירה ועשייה הן הן הביטוי לקבלת עול מלכות שמים. שמירת הגדרות החוצצות בין האסור והמותר ועשיית מעשי המצוות. תורת ישראל תורת המעשים היא. דרכה רצופה מצוות; עשה ולא תעשה, קלות וחמורות, היא מורה מה תעשה בשבך ומה בקומך, כיצד תעבור וכיצד תנוח, מה יהא מנהגך בביתך ומה ברשות הרבים. דיני משפחה ודיני מדינה, הלכות כלכלה והלכות חברה.

והשבת כמות ככל התורה "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת". את השבת עושים. עיקר מהותה מתבטאת בהמון מעשים רבים, קטנים וגדולים; מעשים שעליך לעשותם ומעשים שעליך להימנע מהם. טעות משונה היא בידי ההדיוטות כי השבת יום של בטלה היא, יום של פגרה סתם. לעשות את השבת הריהי יצירה, מעשה מחשבת. והכל תלוי במעשיך ובהצלחתך. יש שבת מאירה ויש שבת עליונה, שבת נאה ושבת כעורה וכולן ברשות התורה.

אדם מישראל מקבל פני השבת בקידוש ונפרד מעליה בהבדלה. הוא מכבד את השבת במאכל ובלבוש. שולחנו ודירתו אף הם ערוכים עריכה של שבת. שומר שבת סהלכתו ניכר אף בדיבורו ובהילוכו, מכל שכן בתפילתו ובתלמודו. בקיצור כל סדר יומו — סדר של שבת הוא. כל פרט מפרטי הליכותיו טבוע בחותם של שבת וכל אותן הפעולות וההליכות נעשות בצורות רבות ושוונות. מובן איפוא שאינה דומה שבתו של חכם לשבת של כסיל ושבתו של בן חיל ער וחרוף שונה משבתו של בטלן ונרפה. הכל לפי העושה ומעשהו, לפי טעמו, חכונתו, רצונו ומאמציו.

כיון ששמירת שבת היא מעשה, דבר שביצירה, הרי חינוך הבנים לשמירת השבת אף הוא צריך להיות מעשי-עמלי. טוב קב של הרגל נאה הנעשה טבע מעשרה קבין הטפה ותוכחה — זה הכלל.

יש לשתף את הילדים בפועל במעשה השבת ובמצוותיה. מצוות עשה ומצוות לא תעשה. תהא השבת מפעל משותף, יצירת גומלין של הורים וילדים. נתחיל בקטנות: תהא עריכת שולחן של שבת וסידור הבית לקראת השבת מפעל משותף של האם, הבנות והבנים. ואל יהיו הבנים והבנות שלוחים מוציאים

יהודה אליצור

לפועל בלבד, אלא אף יוזמים ומתכננים. יהא התפריט מתאים גם לטעמים ולמש-
אלותיהם של הבנים. אחד הסממנים הנאים של שבת המשפחה הן זמירות
השבת. רצוי שיהא בהן חלקו של הדור הצעיר גדול ככל האפשר, ישמיעו
הבנים שירת ארץ ישראל החדשה בצד המנגינות המסורתיות. יפארו הבנים את
מסיבת המשפחה בשירים חדשים, בקריאה, ובכל אשר יוכלו. להלן עוד ידובר
על לימוד בצותא. ישים האב לבו למשאלות הבנים וישתף אותם בלימוד שיתוף
פעיל.

טוב שהקידוש וההבדלה ושאר דברים שבקדושה יאמרו במבטא המקובל,
השגור בפי הילדים. וכדאי להם לאבות צעירים להתאמץ שיהא מבטאם
נאה מתוקן ומקובל. גם זה בכלל "זה אלי ואנוהו".

חשיבות יתירה נודעת לתפילת שבת, לקריאת התורה וההפטרה, להווי בית
הכנסת, שהנם גורמים ראשונים במעלה בעיצוב דמותה של השבת.

אבות ובנים בבית כנסת אחד; תפילה בצותא היא יפה לחינוך ולקשר המש-
פחה, ובלבד שלא יהיו סדרי בית הכנסת, מבטאו ורוחו — זרים לבנים ופוגעים
בטעמם. אל יכנס ללב הבנים הרגש, כי הם הולכים לבית הכנסת של
אבא. יהא האב הולך אחר הבנים בעניין זה. ואם קשה עליו הדבר, אם דבק
הוא בבית כנסת שלא מן הסוג המתאים לדור החדש, מוטב כי תיפרד החבילה,
ילכו להם הבנים למניין של אירגון נוער, גרעין או קבוצה דתית סמוכה וירגישו,
כי לבית הכנסת שלהם הם הולכים, כי התפילה תפילתם והשבת שבתם.
יש אב המקפיד עם בניו הקפדה מרובה שלא יעשו במחיצתו שום דבר
שיש בו משום חילול שבת, אך אין הוא מתעניין ביותר במעשי הבנים הקטנים
כשלעצמם. אב כזה דואג לשבתו ואינו דואג לבניו ולשבתם. הבנים מתרגלים
לרעיון שהשבת חשובה מאוד לאבא ויש לנהוג בה כבוד במעמדו, ואילו
אנן חפצים כי השבת תהא חשובה ויקרה וחביבה על הבנים עצמם במעמד אבא
ושלא במעמדו.

יש להרגיל את הבנים מקטנותם לקדש את השבת ולהימנע מכל מעשה שיש
בו משום חילול שבת, אך תפסת מרובה לא תפסת והקולע אל מעבר למטרה
החטיא וחטא.

כרשימה השנונה "נפש רצוצה" לש. בן ציון העלה הסופר קאריקאטורה
מאלפת מאוד של חינוך נלוז מסוג זה המביא את הילד לידי שנאת השבת
והאב כאחד.

הסופר מתאר שם אב קפדן הרוצה לתפוס את המרובה. הוא מאריך בסעודת
שבת ובזמירות נושנות עד בלי די ובין מנה למנה הוא משפיע על בנו דברי
מוסר ונזיפות, בין זמר לזמר תוכחות וגערות. עד שהבן מצפה בכליון עינים
לסופו של אותו "תענוג". משנגמרה הסעודה והילד שם פניו לצאת, מיד אביו
מרעים כנגדו: "לאן בחור... שינה בשבת תענוג". אנוס הוא איפוא הנער "להת-

ענג" כדרך יהודי בא בימים ולהתהפך על משכבו שעה ארוכה תוך שממון ומורת רוח, לבסוף אביו בוחנו בסוגיא שלמד במשך השבוע, הוא חוזר על תלמודו באזני אביו, וכל הדבר הקשה — סטירת לחי בצדו.

תמהני אם יש אבות כאלה ושבתות כאלה במציאות. אף-על-פי-כן בואו ונת-זיק טובה לאותו סופר שאסף ביד תרוצים ליקויים שהיו מצויים בחינוך הדורות הקודמים — ומקצתם אתה מוצא פה ושם גם בדורנו — וריכום בדמותו של אבי גיבורו. אין זאת כי אם קאריקאטורה, אך קאריקאטורה טובה היא מלמדת להועיל. צא וקרא אותו סיפור והפוך בו וידעת מה אין עושים וכיצד אין מחנכים לשמירת שבת ומכלל לאו אתה שומע הן.

השבת אינה יום תוכחות והטפת לקח שאינה פוסקת.

מרובות הלכות שבת — פרטיהן ודקדוקיהן, ועליך להקנותם לבניך, אך לא בחפזן ולא בסערה. אין תינוק פטור משמירת שבת, אך אין הוא יכול לשומרה כאביו. תחילה מונעים אותו מאיסורים חמורים מעטים ומאבות מלאכות בלבד. משגדל קמעה מוסיפים עד שתהא שבתו שלימה. זה הכלל: חשוב חשוב קודם, חמור חמור ראשון, ואל נא יכביד האב על הילד סתם, אל יכפה על בנו הקטן מנהגי חסידות וחומרות בטעם זקנים. מוטב שלא ישמיע דבר שאין סופו להי-שמע, ובדברים שלא הגיעה שעתם, יאמר האב לנפשו. הנח להם לישראל, מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין.

מכיר אני משפחה אחת שמורגל בפי בניה: אבא הוא יהודי נחמד, אך בשבת — שומר נפשו ירחק ממנו. כשנודמנתי פעם לשולחני בשבת — הבינותי את הדבר. ישב אותו יהודי בר אוריין בראש שולחני והיה מהדר בסעודתו. העיר לבנו כיצד יגביה כוס של ברכה, ושוב הוכיחו, שאינו בוצע הפת כהלכה; גער בנכדו הקטן שלא יגע בקליפה שעל השולחן, כיון שהיא מוקצה; התערב בשיחת בניו, פסל נושא שיחתם, "מדוע אינך מברך בקול, מדוע לא ענית אמן על ברכת פלוני", וכן כל שעת הסעודה.

יש ללמד ילד משעמד על דעתו כי בשבת אין כותבים, אין תופרים, אין רוקמים, אין חופרים וכיוצא באלה. נכשל באחד מאלה — מעירים לו, נכשל בדברים שלא למד עדיין — מעלימים עין הימנו, או מלמדים אותו אם הגיעה השעה. מדי פעם בפעם מוסיפים לפי כוחו נדבך על נדבך, קומה על גבי קומה, ובלבד שתהא זו הדרכה מתונה אטית ומודרגת. אין מלמדים ואין מחנכים מתוך טרדנות וטרחנות. העיר אדם שתיים-שלוש הערות לבנו בשבת אחת — אל יוסיף. לקח שני מאותו סיפור עוקצני:

אדם בא בימים מענג את השבת כדרכו בסעודה טובה, בשינה, במנוחה, בשיחת רעים שקטה, בטיול אטי, בלימוד נאה לגילו ולמזגו; ילד מענג את השבת על פי דרכו הוא, במשחק חברים, בריקוד, בריצה, בפעולה אירגונית, בלימוד פרק מתאים לגילו ולהתעניינותו, ואין לכפות שבתו של זקן על נער.

יהודה אליצור

מקום של כבוד נועד במסגרת השבת לתלמוד תורה. פרשת השבוע, פרק באבות, דף גמרא, פרשה במדרש — איש לפי טעמו וידיעתו. יש מאריכים ויש מקצרים. זה הכלל: אין השבת שלימה בלא תורה.

מאידך גיסא השבת היא יום המשפחה. כיון שאדם פנוי מעסקיו ומטרדותיו הריהו נותן דעתו לבניו ולבני ביתו. אף זו ממעלותיה החשובות של השבת. אם זכה והשכיל, הרי אורה של שבת מאיר חיי משפחתו ושמתת משפחתו מעשירה את שבתו.

השבת קודש לתורה אף היא קודש למשפחה. שלוש אלה — השבת, התורה, המשפחה, זימונן יפה. לפיכך אין לך שעה של קורת רוח כשעה של לימוד, שאדם לומד עם בניו ובני ביתו בשבת. במה דברים אמורים? כשהלימוד הוא קורת רוח לכל הצדדים הן מצד תוכנו, הן מצד שעתו והן מצד טיבו. מנהגו של האב הקאריקאטורי בסיפור הנזכר, הנו מנהג נפסד. זוהי אחת התקלות בחינוך — לא ללמד עם הילדים להנאתם, כי אם לבוחנם במה שלמדו במשך השבוע. ממילא נהפכה שבתם של ילדים רבים ליום שהוא של דין וחשבון, עלבנות ותיכחות.

לימוד עם הבנים בשבת צריך להיות חלק קבוע של סדר היום. בעודם קטנים תספר להם אמם או אחותם הגדולה סיפורים מפרשת השבוע, תוסיף פה ושם פסוק כצורתו. משגדלו ילמדם אביהם משהו יפה ומעניין למען תתחבב עליהם באותה שעה השבת והתורה כאחת — יהא נושא הלימוד עד כמה שאפשר דבר קרוב ללב האב ומושך את לב הבן. מקרא או מדרש, הלכה או אגדה, מוסר או מחשבה ואפילו פרשה בתולדות ישראל או בדיעת ארץ ישראל. הן שבעים פנים לתורה. ויזהר האב שלא יהא לימוד של שבת ממושך ומייגע. יהיו הדברים מאירים ושמחים וקצרים, תהא שעת הלימוד מתאימה ככל האפשר לסדר יומו של הילד ותוכניותיו. אל ימנעוהו בשם השבת והלימוד מלבוא אל חבריו ואל תנועתו.

וכאן אנו מגיעים לעניין חשוב שהזמן גרמו.

שניים היו בדורות הקודמים מחנכי הילד — הבית ובית הספר. בדורנו נוסף שותף שלישי רב כוח והשפעה והוא תנועת הנוער. ואף החינוך לשמירת שבת תלוי במידה רבה בגורם זה. ילד שהצטרף לתנועה שאין השבת נשמרת בה, לא ירגון שאינו מחנך לשמירת שבת — בידוע שכל עמל הוריו ומוריו לשוא — סופו לחלל שבת. השכילו הוריו לכוונן לתנועת נוער כשירה, הרי זכו לשותף נאמן, שכוחו עפ"י גדול מכוחם. ואם זכו לכך, מן הראוי שיהו שמחים בחלקם, ואף יבואו בטרוניות על הבן ועל הבת הנחפזים למועדון. ישלימו ברצון עם העובדה, כי השבת מקצתה להם ומקצתה לאירגון. יתאימו את סדר יומו של הבית לעובדה זו, ויסייעו ביד הבנים לצאת ידי חובת המשפחה והאירגון כאחד. אמרו הקדמונים: יש בה בשבת מטעמה של אחרית הימים. מה מצינו באחרית

הימים? "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". בששת ימי המעשה, הטרדה והחפזון אדם מתרחק קמעה מעל בני ביתו. תבוא שבת ותתקן מה שעיוותו ימות החול. תהא השבת יום של קירוב דעת, יגלגל אדם שיחה עם בניו ובנותיו, יטה אוזן לדעותיהם, ישיב על שאלותיהם, יטייל עמהם אם הם חפצים בכך, יסב עמהם ויספר עמהם, על ענייניו ועל ענייניהם, על ספרים והשקפות ומאורעות, ובלבד שיהא כל משאו ומתנו מתוך חירות בנחת ובקורת דוח. יתרחק מנושאים המעוררים רוגז ותוכחה. אל יקטרג ואל ילך רכיל ואי יכנס לתוך פולמוס חריף. יזכרו ההורים והמחנכים כי במעשיהם, בהתנהגותם ובאווירה שהם משרים — הם יוצרים ועושים את השבת, שבתם הם ושבתם של הבנים.

סוף דבר: שומה על אדם להתאמץ כל ימיו, כדי לשפר שבתו, להביאה לידי שלימות, להוסיף לה טעם ותוכן ונוי למענו ולמען ביתו. כי השבת היא מעשה יצירה — יצירת האדם מישראל, יצירת הדורות — הוא שנאמר: ישמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם.